

Posudek vedoucího práce

Václav Haláček, *O Fausto a Doktor Faust, Pessoa a Goethe. Srovnání pojetí osoby Fausta u dvou autorů*

Postava Fausta může aspirovat na titul „nejoslnivější obraz lidské existence“, a to zejména té naší pozdní, novověké moderně postmoderní existence. Faust je zejména (byť nejen) obrazem excesivnosti, posedlosti a přehánění, nezřízenosti, nesmiřitelnosti a principiální ne(u)spokojenosti lidské existence. Titus Lucretius Carus konstatuje v závěru své mimořádně vlivné a známé básně *de rerum natura*, že ať má člověk k dispozici cokoli, nikdy nebude spokojený – *protože to neumí*. V předložené práci citovaný sv. Augustín, který Lucretia nemohl neznat, v úvodu svých *Confessiones* analogicky praví, že lidské srdce je nepokojné – *dokud nespočine v Hospodinu*. Lucretius konstatuje, že člověk je bytostně, *přirozeně* stavěný tak, že nemůže nalézt uspokojení (neuspokojitelnost jakožto *conditio humana*), zatímco u sv. Augustína promlouvá víra, že *defekt* prvotního hříchu separujícího nás od Boha (jakožto augustínovská *conditio humana*) se eventuálně může (ba dokonce má) restaurovat – *prostřednictvím „cesty, pravdy a života“, neboli Ukeřizovaného Bobočlověka*, jehož má člověk svým životem *následovat (imitatio Christi)*.

Domnívám se, že pro postavu Fausta platí, že prostě neumí žít. A to proto, že nerozumí životu ani světu, neboť v první řadě totiž nerozumí sám sobě. Faust je zejména (byť nejen) ztělesněním sváru vědění/poznání alias např. „ducha“ na jedné straně a světa/reality alias „bytí“ na straně druhé. Faust *ví, že neví* – a to v něm iniciuje neklidnou nutkavou nouzi vybit se buď navenek v podobě *vita activa*, nebo naopak dovnitř proti sobě v podobě *vita contemplativa* – v obou případech excesivně. Faust ztělesňuje a uskutečňuje nezřízené úsilí *transcendovat* sebe jakožto individuum, přesáhnout a překonat sebe samého v něčem, co je víc než jednotlivec, co jednotlivce překoná a přetrvá – a co ho *jako takového ospravedlní*. Neboť protože ví, že neví, tak proto Faust *neumí ospravedlnit* (tzn. zdůvodňujícím způsobem založit) *bytí*: své i všeho ostatního (světa, druhých lidí). Faustovi bytí, život, „realita“ prostě nestačí, a hlavně ho neuspokojuje. Dychtí po něčem dalším, po něčem víc, po něčem *jiném*.

Postava Fausta je tudíž mimořádně atraktivní a inspirativní pro filosofickou antropologii při jejím úsilí promýšlet *conditio humana* a její předpoklady umožnění (byť tím se úloha řečené disciplíny nevyčerpává ani dogmaticky neomezuje). Protože Goethova verze Fausta, kolem které však nelze projít bez zmínky, je až příliš notoricky známá a svým způsobem vyčerpaná, bylo záměrem předložené práce *poprvé teprve vůbec* tematizovat „portugalskou“ verzi Fausta v podobě enigmatického a fragmentárního zpracování Fernanda Pessoa a následně se pokusit komparovat ji

s verzí „německou“. Proto je práce více zaměřená na Pessou nežli na Goetha. Bylo to možné díky šťastné okolnosti, že autor předložené práce zvládá portugalskou, tak by bylo hříchem této kompetence nevyužít. Volba to byla šťastná, neboť autorův výzkum přinesl opravdu originální a nesmírně podnětná zjištění. Za využití cizojazyčné výkladové literatury (anglické, francouzské a zejména portugalsko-brazilské provenience) diskutoval Pessovu verzi Fausta v kontextu s biblickou knihou *Jób*, Miltonova *Ztraceného ráje*, Descartových *Meditací o první filosofii*, dále recentních myšlenkových podnětů od Jürgena Habermase, Hanse Blumenberga, Hanse Jonase, Hannah Arendtové i Martina Heideggera, ovšem nejpozoruhodnější je diskuse Pessova Fausta v kontextu džungle Pessových heteronymních alter-ego, která si během svého krátkého života vypracoval – a odžil. Pessův Faust je ztělesnění ryze moderní *conditio humana* a je konsekventně domyšlenou karteziánskou subjektivitou postrádající po smrti Boha (jak to poprvé popsal Nietzsche v aforismu Pomatenec z knihy *Radostná věda*) „vnitřní gravitační centrum“, a tím tedy kutálející se z centra do neurčitelného bodu X (jak to poprvé popsal Nietzsche v knize *Mimo dobro i zlo*), neboli ústící do nihilismu a prázdnoty vlastní samolibosti, pýchy, závisti, úzkosti a nenávisti k životu a druhým lidem. Zejména motivy – ve své době nadužívané, protože módní – úzkosti a děsu z univerza by si případně mohl v jiném kontextu zasloužit samostatnou zmínku či zpracování. Opravdu vlivný, byť kontraverzní faustovský motiv z monumentální konstrukce světových dějin Oswalda Spenglera v jeho *Zániku Západu* jsme vědomě od začátku nechali stranou a až na jednu výjimku v přejaté citaci z výkladové studie Spenglera nezmiňujeme, byť téma si o to skoro nahlas říká.

Na první pohled se zdá být patrný zásadní rozdíl v pojetí postavy Fausta u Goetha a Pessoy: zatímco Goethův Faust horečnatě koná *navenek a v rovině materiální*, aby byl prospěšný ostatním lidem (*vita activa*), obrací se, ba propadá se Pessův Faust během odvratu od světa a hlavně druhých lidí čím dál tím hlouběji *dovnitř do sebe a do dimenze duchovní (vita contemplativa)*. Tím by se zdálo, že by pak závěrečná pointa „okamžiku“ vlastně nemohla mít u Pessoy nejen místo, ale hlavně *smysl*. A zde přichází předložená práce s opravdu originálním zjištěním, kterého právě nabývá díky kontextu Pessových heteronymních alter-ego. Prostřednictvím jiného Pessova života (Álvaro de Campos) totiž rovněž dochází skrze uměleckou tvorbu k pokusu o vytvoření „nové estetické a kulturní mentality“ (s. 100) sloužící k „remodelaci našeho [tzn. portugalského] národního, ale i individuálního podvědomí“ (s. 101). Jestliže na rovině *materiální a navenek* je vrcholem ospravedlnění existence vysušit močál a vybudovat místo k životu budoucích miliónů obyvatel, jak je tomu v Goethově verzi Fausta, je v Pessově-Álvaro de Camposově verzi realizován novinářskou, sociálně-politickou a uměleckou tvorbou na rovině *duchovně-esteticko-politické* obdobný

transcendentní počin, který ospravedlňuje osamělou, pochybující, úzkostnou existenci „prototypu lidské nuly“ (s. 31), kterou jsme *svým způsobem každý* z nás.

Předložená práce se vyznačuje velkým rozsahem daným bohatou materiálovou bází, kterou – zejména v případě Fernanda Pessoa – prostě nešlo nevzít v potaz. Možná, že by bývalo bylo možné zkrátit kvůli notoričnosti goethovskou část, ale německý velikán je prostě hlavním referenčním bodem celého moderního uvažování o postavě Fausta, tak je třeba tento fakt uznat – a uctít. Předložená práce je vskutku průkopnická, originální, inspirativní, a hlavně: doopravdy *objevná*. Kolik takových na FHS *kdý* vzniklo? Z toho důvodu se přimlouvám *navrhnout předloženou práci k nějakému odpovídajícímu ocenění*.

Předloženou práci **doporučuji** k obhajobě s návrhem hodnocení **výborně**.

3. srpna 2022

Aleš Novák